

SİYASÎ PARTİLER KANUN TASARISI DOLAYISIYLA BAZI MÜTALÂALAR (1)

Prof. Bahri SAVCI

I — Bir Siyasî Partiler Kanunu gerekir mi?

1961 Anayasası, Türkiye'deki siyasî partilerin ve parti hayatının bir hukukî sistematiğe bağlanmasını geçici 7 nci maddesi ile öngörmüştür. Bu maksatla, koalisyon hükûmetleri, bir siyasî partiler kanun tasarısı hazırlama işini ihmal edememişlerdir. Fakat, ikinci koalisyon hükûmeti zamanında hazırlanmış olan bir tasarı, bilim çevrelerinde, basında ve bazı siyasî merkezlerde iyi karşılanmamıştır. Bu tasarı, genel olarak siyasî hayatın gelişmesini sağlamağı öngören Anayasa prensiplerini ihmal eder sayılmıştır. Anayasamız, vatandaşlara, büyük siyasî hürriyetler ve haklar tanımış iken, bu tasarı, bunları sınırlayıcı mahiyette görülmüş, yapısı ve diğer hükümleri açısından da bilim dışı hüviyette telâkki edilmişti. Bunun üzerine, bir başka tasarının hazırlanmasına çalışılmıştır. İşte bu sefer, üçüncü koalisyon hükûmeti, 3/10/1963 tarihinde, hazırladığı yeni metni Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmağa karar vermiştir. Bu tasarı, bundan önce, Adana Milletvekili Kasım Gülek'in, önce tek başına, sonra, gene Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu ile birlikte sunduğu tasarılar ile birlikte, 3/10/1963 de ilk müzakeresi başlamak üzere Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuştur.

Y. T. P. den Hayri Mumcuoğlu'nun başkanlığında, C. H. P. den Coşkun Kırca'nın sözcülüğünde kurulan bir geçici komisyon, uzun ve çok etraflı bir incelemeden geçirdikten sonra, bu tasarımı olgunlaştırmış ve 20/11/1963 tarihinde, tasarının gerek tümü, gerek maddeleri hakkında pek mufassal bir rapor ile, tasarımı Millet Meclisi Başkanlığına müzakereye başlamak üzere, sunmuştur. 13 kişiden kurulu olan bu geçici komisyonda bir üye, ancak bir maddeye muhalif olduğunu, diğer üç üye de bazı maddelere muhalif bulduklarını bildirmişlerdir. Bu da gösterir ki, bu kadar önemli ve geniş bir faaliyet alanını kapsayan bir temel kanun, bu defa, gerek

hükümet, gerek geçici komisyon tarafından, pek büyük bir itina ile ele alınmış ve bilimsel açıdan Anayasa gerçeklerine uyacak yolda tedvin edilmiştir ki, türlü görüşlere sahip olan komisyon üyeleri, nazarı mutabakatsızlıklarda fazla ileri gidememişlerdir.

Bununla beraber, bu sefer, Üçüncü Koalisyon Hükümetinin bu eseri, ana muhalefet partisi durumunda olan A. P. tarafından bir obstrüksiyon konusu haline sokulmuştur ve tasarının, Millet Meclisi gündeminde, lâyük olduğu sınırlı çalışma mevkiinden mütemadiyen dışarı atılmıştır. Bu suretle, tasarı, lâyük olduğu önemle ve sür'atle müzakere edilip kabul edilmesi konusunda âdetâ, hükümet gurubu ile A. P. arasında bir siyasî buhran vesilesi haline gelmiştir : Hükümet gurubu, siyasî hayatın, Anayasaca emredilen bu vecibesinin daha fazla geciktirilemeyeceğini — zira, Anayasanın, bu kanunun çıkması için öngördüğü iki yıllık müddet, 25 Ekim 1963 denberi geçilmiştir — ileri sürmektedir. Ana muhalefet gurubu ise, bu tasarının ön gördüğü yasaklar bölümünün, siyasî parti hayatını felce uğratacağı; bu itibarla, bizzat Anayasanın siyasî partilere tanıdığı, rejimin vazgeçilmez unsuru olma niteliğinin ortadan kalkıp, bilhassa muhalefet partilerinin hayat haklarının husufa uğrayacağını; bu itibarla da; bu tasarının, bu zecredici haliyle kanunlaşmaması gerektiğini ileri sürerek, buna engel olmayı, bir meşru obstrüksiyon yolu saymaktadır. Buna karşı bazı bilim çevreleri ile hükümet gurubu, bu tasarının, hiç de yeniden yaratılmış keyfî zecirler getirmediğini; ancak ve ancak, siyasî hayatın mahfuziyeti sağlamak için bizzat Anayasa düzenimizin öngördüğü koruyucu hükümleri getirdiğini; iyi niyeti olan partilerin ve siyasetçilerin, bu tasarıda, ancak, siyasî faaliyetlerini koruyan, bilhassa, kendilerini, iyi niyeti olmayan siyasî rekabetler karşısında koruyan hükümler bulacağını belirterek, 1964 Haziranında yapılacak kısmî Senato seçimlerinden önce kanunlaşmasını sağlamağa uğraşmaktadır.

Bu karşılıklı iddiaları, şimdi, tam burada çözmeği biraz geriye bırakarak; ama, gene de, siyasî hayatın selâmeti açısından bir Siyasî Partiler Kanununun gereği üzerine nazarı yünden eğilerek, meseleyi düşünelim :

Siyasî hayatın ve dünyanın mahiyeti üzerine eğilmiş bir bilimsel mütalâa şunu ileri sürmekten geri kalmamaktadır : Kanun, hayatı, bir hukukî sistematik içinde cereyana zorlayan; hukukî sistematik içinde kanalize ettiren bir mecburiyetten ibarettir. Fakat, hayatın pek fazla dinamik olan veçhelerini, bünyesinde statik olan

kanun yoluyla çevirmek, kanalize etmeğe kalkmak, pek verimli olmaz, hattâ zararlı olabilir. Siyasî hayat ve onun en büyük müessesesi olan siyasî partiler ve onların hayatı ve faaliyetleri mahiyetleri bakımından pek dinamik bir hayat kesitini ifade ederler. Bunların, statik bir araç olan kanun ile çevrilmesi, çerçevenmesi, kanalize edilmesi, önce mümkün değildir; sonra da, böyle bir hukukî sistematizasyondan beklenenin tam tersi sonuçlar verir.

Önce, siyasî partileri, onların siyasî hayatlarını ve siyasî faaliyetlerini, bir kanunun ifade ettiği bir hukukî sistematizasyona tâbi tutmak mümkün değildir : Çünkü, siyasî partiler pek çeşitlidirler, çeşitli bünye yapılarına sahiptirler. Faaliyetlerinde de, bir çok birleşik noktalar gözüktüğü halde, aslında, bunlarda bir tecanüs ve istikrar gösteren faaliyetler değildirler. Siyasî partiler, bünye yapılarını, daha önceden mevcut olan bir örnekten almazlar, tarihî şeniyet içindeki bir tabii oluşmadan alırlar. Siyasî parti faaliyetleri de, zamanın siyasî, iktisadî ve sosyal mutalarına göre değişik tarzlar içinde, değişik dozlar altında cereyan eder. Bunları, mülkiyet, borç, miras, vesayet müesseseleri misillü sabit kalıplar içinde kanalize etmek mümkün olmadığı gibi; bir spor kulübü, bir artistik dernek, bir öğrenci derneği gibi dar hedefli faaliyetlerde olduğu gibi sınırlamak da mümkün değildir.

Sonra, siyasî partileri, onların siyasî hayatlarını rijit bir hukukî sistematik içine almak zararlıdır da.. Bu, yapılacak bu hukukî sistematizasyonun, tatbikatta, iktidar partileri lehine, muhalefet partileri aleyhine sonuç vermesinden gelecek bir zarar olacaktır. Çünkü, bir kanunu uygulayacak olan, ne de olsa iktidarda olan partinin hükûmeti ve ona bağlı idare cihazıdır. Bu unsurların ise, sınırlar, zecirler dolu bir siyasî parti kanununu, siyasî rakip durumunda olanların faaliyetlerine uygulama eylemi olur. Binaenaleyh, iktidar yolundaki siyasî faaliyetleri, suiistimallerinden önleyip, mesul faaliyetler haline getirme amacı güden, güttüğü sanılan siyasî partiler kanunu, gerçekte, iktidar gurubunun siyasî faaliyetlerindeki suiistimalleri yakalama istidadını kaybedecek, buna karşılık, siyasî rekabet duygusunun iteceği bir çeşit eda ile, muhalefet partilerinin — bilhassa onların da küçüklerinin — mâsum faaliyetlerini dahi tecrim edici bir istidat kazanacaktır ki, bu, sınırlı bir sonuçtur.

En son olarak söylenebilecek olan husus şudur : Karşılıklı olarak her siyasî partinin yöneticiler ve liderler zümresi sağ duyu erbabı iseler ve memleketteki kamu oyu da, duygusal davranışlarını,

genel menfaat ve genel görüş uğruna terk edebilecek kadar olgun seviyede ise, bu ihtiyat ve mukavemet ortamında, sınırlar, zecirler manzumesi olan bir siyasî parti kanunu, kendiliğinden ölü hükümler hanesine girer, uygulanma yerinden aşağı düşer.

Fakat, özelliği, bu şartlardan bir hayli uzakta olan Türkiye'de, sınırlı, bilhassa zecirler ile dolu bir siyasî parti kanununun, bizzat Anayasa rejimimiz için de bir tehlike olması pek muhtemeldir, hattâ kaçınılmaz bir sonuçtur; şöyle ki : Türkiye'de Anayasa rejimimiz, bizzat yasak organının dahi siyasî iktidar suiistimallerinin önlenmesini öngören bir anayasa cihazına dayanır. Bu, bilindiği üzere, Anayasa Mahkemesidir, Anayasa Mahkemesi, yasama uzvunun iktidar suiistimallerine karşı Anayasa hak ve hürriyetlerinin bir garanti müessesesi olarak kurulmuştur. Fakat bu müessese, bizzat bu görevi dolayısıyla, kendi kendine dejenere olmağa istidatlı bir noktaya getirilmiş bulunmaktadır. Yani, onun bu görevi, bizzat kendisini tahrip edecek bir nitelik de taşımaktadır. Çünkü, bu çok yüksek mahkeme, kendisinin bu tabii görevi içinde faaliyette bulunurken siyasî alana düşmesi ve hukukî - kazaî bir görevi, siyasî takdirler alanının sübjektifliği içinde dejenere etmesi ihtimali vardır.

Şimdi, bu temizleşme gibi, bir siyasî partiler kanunu ile, Anayasa Mahkemesini, pek dinamik ve o nisbette sübjektif telâkkilerin kaynaştığı bir alana atmak, bu alan içinde, onu, tamamiyle seyyaliğin içinde boğmak yolu da açılmış oluyor ki, bu, Anayasa Mahkemesinin perestijini, asıl müessir olacağı noktalarda dahi tahrip teşkil eder.

Bütün bu mülâhazaların sonunda şu hükme varmak zarurî gibi gözükmektedir : Bir siyasî partiler kanunu, gerekmemektedir. Siyasî hayata, böyle bir müesseseyi sokmak, ya pek zararlı olacaktır, ya da, en aşağı beyhude olacaktır. Binaenaleyh, bunun üzerinde ısrara lüzum yoktur.

Bu mütalâa ve mülâhazaya verilecek cevap pek sadedir : Siyasî partiler hayatını bir kanun ile düzenlemek zorununun hâsıl olması temenni edilebilirdi. Bizzat siyasî hayatın, bunu gerektirmeyecek yolda olması, istenmeğe değer bir hâdise teşkil edebilirdi. Fakat, Türkiye'de, siyasî parti kanalı ile siyasî iktidar münasebetlerine, devlet hayatına, hükûmet ve idare hayatına getirilmiş bulunan menfi etkiler, Türkiye'de, siyasî parti hayatının da bir hukukî sistematığe kavuşturulmasını zorunlu kılacak bir devre ve derece içindedir. Türkiye — siyasî müesseseleri ve kamu oyu ile — siya-

si hayat gelişmelerini, bir hukuk sistematizasyonundan tecrit ederek kavramak ve uygulamak safhasından uzaktadır. Türkiye, siyasî deneyini, — bir fizikî deneyin pek iyi hazırlanmış bir lâboratuvarında yapılması gibi — bir hukukî sistematizasyonun kadrosu içinde yapmakla, siyasî deneyin, hesaplanamamış âmillerinin tesiri ile ve başını alıp meçhul istikametlere gitmesini önlemek zoru ile, tafsilâtlı bir Anayasa rejimine geçmek yolunu seçmek zorunda kalmıştır. Tanzimsizliğin menfi inkişaflarından korunmak için, tanzimciliğin sığıntıları içine sığınmak zorunda kalmıştır. Esasen, Türkiye'de, yapılarını, tarihî şeniyet içindeki bir tabii oluşmadan alan partiler de yoktur. Belki, daha doğru olan bir başka ifade ile şunu söyleyebiliriz ki; tarihî şeniyet dahi, Türkiye'ye belli bir örnek yapıda siyasî parti getirmiştir : Bir genel kurul, merkez liderliği, bir merkez yönetim teşkilâtı, bir merkez disiplin teşkilâtından ibaret, bir merkezi daha doğrusu bir temel kuruluş; bunlara az çok paralel bir il teşkilâtı kuruluşu ve sonra daha ufak olan cüzü tamlara doğru, gene buna paralel bir anlayış ile gidiş... Parlâmentoda da; gene liderlik, müzakere ve karar, yönetim ve disiplin organlarını ihtiva eden bir parti gurubu... Binaenaleyh, zaten benzerlik gösteren bu temel ve tâli yapıyı, bir hukukî sistematizasyon içinde vuzuha kavuşturmak mümkün ve kolaydır. Bu temel ve tâli yapı dışında bir siyasî parti kuruluşu benimseyecek bir yeni akım da, pek düşünülecek bir akım değildir. Siyasî parti faaliyetlerine gelince : Bunun da temelinde, oy vetirèsini kullanarak vatandaş rızasını elde etme, elde edilen bu rıza derecesinde de — parlâmento içinde veya dışında — âmme işlerinin genel idaresine müessir olma niteliği yatmaktadır : Parti faaliyetleri, vatandaş rızasından en büyük payı, sulh içinde bir ikna ve nüfuz yoluyla elde etme faaliyetlerinden ibarettir. Binaenaleyh, bu temel üzerindeki faaliyetleri; amaçlarından şaptırmamak, sulh içinde ikna ve nüfuz etme faaliyetleri halinde tutabilmek için de, her şeyi âmme menfaatine irca etme alışkanlığı henüz mevcut olmayan bir ülkede, bir hukukî sistematığe başvurmaktan başka çıkar yolu yoktur. Bununla beraber, son 15 yıllık deney göstermiştir ki, Türkiye'de, gün geçtikçe, kamu işleri ile daha yakından ilgilenen bir kamu oyu da kurulmaktadır. Bu da, siyasî partiler hukuku sistematizasyonunun, iktidar partileri lehine, muhalefet partileri aleyhine işlemesini firenlিয়েcek bir âmil seviyesine yükselmektedir. Nihayet, sınırlar, bilhassa zecirlerle dolu bir siyasî partiler kanununun, Anayasa rejimimizin kuvvetli bir dayanağı olan Anayasa Mahkemesini seyyaliğin içine itmesi durumuna gelince : bu müessesemiz, ve kendisinin kuruluş mevzuatına göre, zaten, siyasî faaliyetler ortamı içindedir; fakat, seyyaliğin içinde

değildir : Şu anlamda ve şu yol ile ki : Meclisin kanunları, bir siyasî faaliyetin son ameliyeleridir. Fakat, Anayasa Mahkemesinin onlar üzerinde bir «takdir» de bulunması, kanun hükmü ile Anayasa hükmü arasında bir norm mutabakatını araştırmaktan ibaret bir hukukî ameliyeden başka bir şey değildir. Onu, siyasî faaliyetlerin son ameliyesi olan kanunları takdir ederken seyyaliğin subjektifliğine düşmekten alakoyan da, bizzat, Anayasa hükümlerini esas almağı emreden bu «Anayasa normunu» meydana çıkarma faaliyeti- dir. Şimdi, bir isyasî partiler kanunu da, Anayasanın, siyasî parti hayatını kapsayan normları üzerine oturabilirse, Anayasa Mahkemesinin, bu kanun normları ile siyasî partiler faaliyetleri arasındaki mutabakatı araştırması, onu, seyyaliğin subjektifliğine düşmeden, neticede, gene Anayasa normu olan hukukî hükümler alanında bir «takdir» den öteye atmamış olur. Binaenaleyh, bu konuda ciddi var olabilecek olan bir korkudan ciddi kurtulmanın da yolu var demektir : Siyasî partileri, Anayasanın, siyasî partiler hayatını kapsayan normları üzerinde bir hukukî sistematizasyon ile çevirmek; başkaca bir şey yapmamak... O zaman, Anayasa Mahkemesi, hiç de seyyaliğe kaçmadan, Anayasanın siyasî partileri çeviren normları ile, siyasî parti faaliyetlerinin mutabakatını araştırma görevine devam edebilir.

II — Siyasî partileri düzenleyecek bir genel hukukî sistematik- in prensipleri ve bu açıdan Anayasamızın öngördüğü hususlar :

Siyasî partiler hayatını düzenleyecek bir hukukî sistematik, belli bir amaç etrafında kurulur : Toplumun korunması, siyasî hayatın korunması, bizzat partinin korunması... Binaenaleyh, bu sistematik, ister - istemez, toplumu, devleti ve milleti korumağa yönelmiş hükümler ihtiva edecektir. Keza, bu sistematik, siyasî faaliyetleri, parti faaliyetlerini sıhhate ve verimliğe kavuşturarak, siyasî hayatı koruyacak hükümleri de ihtiva edecektir. Nihayet, bu sistematik, parti bünyesi ile ilgili hükümleri ile, bizzat partileri de korumağa yönelmiş bazı hükümlerle denkleşecektir.

İşte, bu üç yönlü amacı gerçekleştirebilmek için, siyasî partileri düzenleyecek genel hukukî sistematik, şu prensiplere dayanmalıdır ki, bunları, bizim Anayasamızın da öngördüğünü kolaylıkla tesbit edebiliriz :

1 — Toplumun kurmağa yönelmiş prensipler :

Bir siyasî partiler kanunu, Anayasaca kurulmuş düzeni, devletin ve milletin istiklâli ile bütünlüğünü koruyan prensiplerle çevir-

mek zorundadır. Bunlar, Anayasaca kurulmuş olan toplum düzeninde, bu toplum düzeni içindeki devlet hayatını gösteren — ve tabiatıyla koruyan — prensiplerdir ki, partilerin doktrin - tüzük - program ve faaliyetleri, bu prensiplerle çevrilmiş olmak gerekir. Bir siyasî partiler kanununun çıkartılarak, bunları ifade etmesi, belirtmesi, müeyyideye bağlaması gerekir.

Toplumunu korumağa yönelmiş olan bu prensipleri, batı siyasî partiler rejiminin genel mahiyetini izleyerek şöyle özetlemek mümkündür :

- i — Tek parti rejimini yasaklayan, çok parti sistemini teyit eden prensip.
- ii — Demokratik rejimi değiştirme gayesi güdülmemesi prensibi.
- iii — Dinî - ırkî - mahallî maksatlarla kurulmayı ve faaliyet göstermeyi önleme prensibi.
- iv — Yabancı devletlere iltihak amacının önlenmesi prensibi.

İşte, batı dünyasında, siyasî partileri düzenleyecek bir genel hukukî sistematik, toplumu korumağa mâtuf olmak üzere, bu prensiplere dayanır. Bu açıdan, bazı toplumu korumağa yönelmiş olmak üzere bizim Anayasamızda bazı prensipleri öngörmüştür. Bunları, Anayasamızın öngördüğü toplum düzeninden ve bu toplum düzeni içindeki siyasî iktidar olayını teşkil eden devlet hayatından hareket ederek bulabiliriz; şöyle ki :

A — Millî - Lâik - Halkçı espride bir toplum yapısı prensibi, siyasî parti hayatını çevirmektedir.

Gerçekten, bizim Anayasamız, her şeyden önce, millî - lâik - halkçı espride bir toplum yapısını öngörmüştür. Anayasamız, öyle bir toplum yapısını Türk milletine sunar ki; onun içinde, Türk milleti, kendi yapımı gücüne ve olumlu değerlerine dayanarak ve güvenerek çağdaş millet toplulukları ile rekabet etme ve onların seviyesine çıkma dayanakları bulur : Böylece, bir modern milliyetçi unsurlara dayanan yapı meydana gelmiş olur. Keza, onun içinde, Türk milleti, kişi - aile - meslek - sosyal kategori ve siyaset münasebetlerini, akıl, bilgi, deney unsurlarına göre kurar : Böylece de, lâik unsurlara dayanan yapı meydana gelir. Ve nihayet, onun içinde, Türk milleti, bütün yapıcı gücünü, büyük çoğunluğu çiftçi - esnaf - ve çalışanlardan kurulu halk tabakalarının ihtiyaçları,

yararları emrine verir ve böylece de, sosyal nitelik unsurlarını ihtiva eden bir yapı meydana gelir.

O halde, partilerimizi hukukî sistematik, her şeyden önce, onları, millî - lâik - halkçı toplum zaruretlerine uyduracak; onları, bu zaruretlerin dışına çıkmaktan alakoyacak mahiyette olmalıdır. Toplumumuzu koruma ihtiyacı, her şeyden önce, bunu gerektirir.

B — Siyasî partiler, böyle bir toplum içinde, lâik - sosyal - demokratik bir devlet hayatı ve siyasî iktidar prensibine tâbidirler :

Keza, bizim Anayasamız, millî - lâik - halkçı esprideki bu toplum içinde, millî - lâik - sosyal ve demokratik bir devlet yapısını, böyle bir demokratik devlet ve siyasî iktidar hayatını öngörmüştür. Lâik - sosyal - demokratik bir devlet hayatı ve siyasî iktidar prensibine göre, Türk Devleti; bünye bakımından, bünyenin özü, cevheri bakımından, önce, bir millî devlet olacaktır; Bu özdeki bünyenin kuruluşu bakımından da lâik bir teşkilât olacaktır; devlet ve siyasî iktidar hayatındaki davranışlar tarzı bakımından, sosyal bir nitelik gösterecektir; içinde siyasal iktidarın meydana geliş - uygulanış - sınırlanış - kontrol ediliş - yenileniş vetiresi bakımından da tüm demokratik mahiyette olacaktır.

O halde, partilerimizi düzenleyecek hukukî sistematik, partilerimizi, lâik - sosyal - demokratik devlet ve siyasî iktidar hayatının zaruretlerine uyduracak; onları, bu zaruretlere uymayan faaliyetlerden alakoyacak hükümleri formüle etmek zorundadır.

C — Siyasî partiler, böyle bir hayatın ve siyasî iktidar olayının kâmil olan devletin, ülkesi ve milleti ile bir bütün teşkil edip, bölünmezliği ile de çevrilidirler.

Nihayet, Anayasamız, millî - lâik - halkçı esprideki bir toplum yapısı içinde, devlet hayatı olarak da millî - lâik - sosyal - demokratik bir temele, yapıya, tezahürlere sahip devletimizin, ülkesi ve milleti ile bölünmezliğini, bir bütün halinde kalırlığını öngörmüştür. O halde, siyasî partiler hayatını düzenleyecek hukukî sistematik, bu bölünmezlik prensibine de hassasiyetle bağlı kalmak zorundadır.

İşte, içinde devlet ve millet hayatının tümü cereyan eden toplumu kurma amacı ile, batı demokrasileri, yukarda gösterilen ı, ii, iii, iv prensibi ve bizim Anayasa sistemimizde, — Bunları da kavramak, kapsamak ve ifade etmek üzere — A, B, C prensiplerini,

siyasî partileri çeviren müdebbir prensipler halinde ortaya koymuştur. O halde, bu korumayı tam yapabilmek için, millet - devlet - toplum hayatı ve düzeni üzerinde oynayan baş müessesese, hâkim kuvvet, dinamik akım olan siyasî partileri, bu prensiplerin gerektirdiği istikametlere tâbi tutmak zorundayız.

Nitekim, siyasî partiler kanun tasarısı 99 - 126 ncı maddeleri arasında, devleti ve milleti ile beraber toplumumuzu ve onun sosyal paktı olan Anayasa düzenini kurmağa yönelmiş hükümleri ihtiva etmektedir : Gerçekten bu tasarı parti yasakları başlığı altındaki 4 üncü kısmın birinci bölümünde Cumhuriyetin korunmasını öngörmüştür. Bu bölümde devlet şeklini ve millet egemenliğini korur, siyasî partileri, devlet şekli ve millet egemenliği üzerinde oynamaktan alakoyar. İkinci bölümde ise, millî devlet niteliğinin korunması öngörülmüştür. Bu bölümdeki maddeler, bağımsızlığı, ülke bütünlüğünü, tek devlet ilkesini kurumağa yönelmiştir. Ayrıca, siyasî partilerin girişecekleri faaliyetler ile bir azınlık yaratmalarının, bölgecilik gütmelerinin, ırkçılık yapmalarının da önleniği görülmektedir. Üçüncü bölümde ise, lâik devlet niteliği ve Atatürk devrimciliği korunmuştur. Bu bölümdeki maddeler : Siyasî partiler ve faaliyetleri karşısında lâiklik ilkesinin korunmasına, halifelğin istenmemesine, lâik devlet düzeninin korunmasına, din farklılığına dayanılmamasına, partilerin dinî gösteri yapmalarına, Atatürk devrimciliğinin korunmasına, eğitim devrinin korunmasına, şapka devriminin korunmasına, tekke ve zaviyelerin açılması yasağının korunmasına, medenî nikâhın ve evliliğin korunmasına, harf devriminin korunmasına, sultanlığın ve nişan ve unvanlarının yasaklanmasına, kıyafet devriminin korunmasına, diyanet işlerinin genel idare içindeki yerinin taşırılmamasına, Cumhuriyetin büyük kurucusunun korunmasına müteallik hükümler koymakta, yani siyasî partileri ve onların siyasî faaliyetlerini, lâik devlet anlayışı ve Atatürk devrimleri içinde tutmağa yönelmiş prensipler ile sınırlamaktadır. Nihayet dördüncü bölümde de, Türkiye'deki demokratik düzenin ve mevcut rejimin 27 Mayıs'tan gelen meşruluk temelinin korunmasını öngören hükümler formüle edilmiştir ki, genel oy ilkesine bağlı çok partili düzenin korunması, bu düzenin âmili olan temel hak ve ödevlerin korunmasını da, bir sarahat halinde, ihtiva etmektedir.

İşte bu suretle, mevcut siyasî partiler kanun tasarısı, toplumu; sosyal yapısı, siyasal teşkilâtı ve ülkesi ve milleti ile birlikte bölünmezliği içinde koruyan Anayasa prensipleri vasıtasıyla, siyasî par-

tilerin doktrin - tüzük - program - ve faaliyetlerini bir hukukî sistematik ile çevirmiştir. Bunlara, prensiplere karşı gelmek, nazarı bakımdan mümkün değildir.

2 — Siyasî hayatı kurmağa yönelmiş prensipler :

Keza, bir siyasî partiler kanunu, siyasî partiler, toplum, devlet, millet hayatı için zararlardan alakoyarken, aynı zamanda, normal siyasî faaliyetleri de sıhate ve verimliğe kavuşturmak için ve nihayet siyasî hayatı korumak için, bazı prensiplerin daha tatbikatı olmak zorundadır. İşte bu prensipleri de, önce, batılı siyasî partiler rejiminin genel mahiyetinden, şöyle, meydana çıkarabiliriz :

I — Yukarda da gösterildiği üzere, bir demokratik devlet hayatı ve siyasî iktidar olayı prensibinin gereği üzere, bütün siyasî parti faaliyetlerinin, demokratik hürriyetler ve insan hakları ile bağlı kalması prensibi,

II — Bütün siyasî parti faaliyetlerinin, meşru, muslihane ve daima gelişme teşkil edecek yollar içinde yapılması prensibi, ki bu prensip, şu alanlarda hükümler getirilmesini gerektirir :

a — Partileri, kuvvet darbesi teşkil edecek faaliyetlere girişmekten önleyici hükümler,

b — Partileri, her zaman ve bilhassa seçimlerde, oy satın alarak, basını satın alarak, seçimi idare eden otoriteleri satın alarak, nüfuz - para kullanmak suretiyle suiistimalde bulunmaktan önleyici hükümler. (Hemen aşağıda gösterilecek bazı hükümler de, buraya girebilir.)

c — Parti maliyesini aleniyete ve kontrole tâbi tutucu hükümler : (ki, partilerin gerek gelir kaynaklarını, gerekse masraflarını, icra uzvundan gayri bir uzvun deneti altına koyma gibi bir ana prensibe dayanır ve şu teferruatlar üzerinde dahi hükümler gerektirir) :

a¹ — Malî kaynak konusunu düzenlemek üzere :

— Parti aidatının normal hale getirilmesini sağlayan hükümler,

— Yapılacak bağışların, baskıdan âzadeliğini sağlayan hükümler,

- Partiden menfaat uman malî ve sınaî müesseselerin, partiye rüşvet teşkil edecek para vermelerini önleyen hükümler,
- Devlet bütçesinden, her hangi bir partinin, tek taraflı olarak yararlanmasını önlemeyi sağlayan hükümler,
- Partilere, enternasyonal kaynaklardan gelir gelmesini önlemeğe yarayan hükümler,
- Partilerin mal - mülk edinmelerini normal hale getiren hükümler.

b¹ — Masraf konusunu düzenlemek üzere de :

- Propagandada harcanacak paranın âzamî sınırını belirten hükümler,
- Seçimlerde partinin rüşvet vermesini önleyen hükümler,
- Bazı seçim masraflarının Hazineden yapılmasını sağlayan hükümler...

III — Parti faaliyetlerinin yalnız siyasî tercihler alanında kalıp, hukuk ve icraî faaliyetler alanına girmemesi prensibi (ki, bu prensip vasıtasıyla, parti faaliyetlerinin, vatandaşlara, yalnız siyasî tercihler teklif etmeleri, partilerin yalnız, siyasî mahiyeti ve değeri olan işlemlerle meşgul olmaları sağlanmak istenir; bu siyasî rengi, tabiatı, mahiyeti olmayan icraî faaliyetler alanına girip, kanunların tatbikatı ile uğraşan tasarruflara dokunulmaması; bilhassa da, parti faaliyetlerinin hukukun genel prensipleri alanına girerek bu alanda tasarruflarda bulunmaması — meselâ, akde riayet gibi bir genel hukuk prensibini, parti faaliyeti yolu ile müdahaleye kalkışılmaması — sağlanmak istenir. Hemen itiraf etmeli ki, partileri çevirecek olan hukukî sistematik, işte bu alanda pek zor bir formülleme işi ile karşılaşmaktadır. Çünkü, hukuk ve icraî faaliyetler alanı ile siyasî tercihler alanını, birbirlerinden pek kesin çizgilerle ayırmak pek zordur.

IV — Partilerin birleşmelerine, ayrılmalarına veya seçimlerde türlü anlaşmalar yapmalarına imkân verme prensibi : Bu prensip vasıtasıyla, siyasî partiler, vatandaş eyilimlerine daha sıhhatli bir tekabül etme imkânını bulabilirler. Bu da, siyasî hayatı, daha iyi bir sıhate veya verimliğe kavuşturarak, bir koruma teşkil eder.

V — Parti faaliyetlerinin, seçmenleri, kişi - din - zümre menfaatlerinin baskıları altına almasından koruma prensibi : Bu prensip vasıtasıyla, seçmenlerin siyasî tercihleri bir sıhate kavuşturulmuş olur ki, bununla da, siyasî hayat korunmuş olur.

Şimdi, batı siyasî parti hayatından çıkarılabilecek bu ilkelerden ilham alarak bizim anayasa sistemini bir Türk siyasî parti hayatı hukukî sistematiği kurma amacıyla olan tasarıya bakalım : Bu noktada, tasarının, yukarıda gösterilen prensiplerin tatbikatını teşkil eden tâli prensipler veya hükümler aramakta fazla faal olmadığı görülür. Tasarı, siyasî hayatı kurmağa yönelmiş olan yukarıda özetlediğimiz prensipler alanında teferruatlı hükümler formüle etmekten kaçınmıştır, çekinmiştir. Tasarı, ancak, parti maliyesini aleniyete ve kontrole tâbi tutma hususundaki prensibe sadık kalmış ve bu işi, icra uzvundan gayri bir uzva — Anayasa Mahkemesine — bırakma yolunu — Anayasanın emrine uyarak — zarurî olarak seçmiştir. İstenmeğe değerdi ki, partilere yapılacak bağışları baskılardan, tesirlerden, nüfuzlardan âzade kılma da, partiden, ilerde menfaat uman malî ve sınaî müesseselerin partiye bir nevi rüşvet vermelerini önlemede; bütçeden tek taraflı olarak yararlanmanın — türlü kapalı yolları ile birlikte — önlenmesinde; propagandada harcanacak paranın bir sınıra bağlanmasında; bazı seçim masraflarının Hazinesiden ödenmesinde, eldeki kanun tasarısı, bazı hükümlere gidebilir.

3 — *Parti bünyesini ve iç faaliyetlerini düzenleyerek, bizzat partiyi kurmağa yönelmiş prensipler :*

Nihayet, bir siyasî partiler kanunu, siyasî partilerin teşkilâtını, iç faaliyetlerini, rasyonal ve demokratik mahiyette prensiplere dayanan bir hukukî sistematik halinde düzenlemeğe mecburdur. Batı demokrasilerinin bu hususta dayandığı prensipler ile bunların tatbikata inmesini sağlayacak hükümlerin istikametleri de şöyle özetlenebilir :

I — Teşkilâtı demokratize etme prensibi : ki, şu alanlarda hükümlere varılmasını gerektirir :

a — Merkezden taşraya doğru aleniyet içinde bir teşkilât kurulmasını mümkün kılan hükümler,

b — Kadın ve gençlik kolları gibi bağlı kurulları da düzenleyen hükümler,

- c — Bunlardan başka, askerî ve milis mahiyette, başka bağlı kurullar kurulmasını önleyen hükümler,
- d — Merkez organlarınca, taşra organları üzerinde yapılacak denetin nefes aldırılmaz bir vesayet müessesesi halini almasını önleyecek hükümler.

II — İç faaliyetlerde demokratik kalma prensibi : ki şu alanlarda hükümleri gerektirir :

- a — Girme - çıkmada serbestlik ve hak kaybetmemişliğin teminini sağlayan hükümler,
- b — Parti içi kademelerde yapılan seçimlerin ve verilen oyların serbestliğini sağlayan hükümler,
- c — Alt kademelerin genel politika hakkındaki olgunlaştırıcı mütalâalarının da, muhakkak, üst kademelerde müzakeresini sağlamağa yarayan hükümler,
- d — Seçim faaliyetlerini düzenleyen hükümler : ki, bunlar da; aday tesbiti işini parti içinde her hangi bir organın inhisarına bırakmamağa, seçim faaliyetlerinin yükünü, teşkilâta ve aday üzerine âdil bir şekilde dağıtmağa yönelmişlerdir.
- e — Disiplin vâkiasını düzenleyen hükümler : ki, bunlar da; kayıtsız - şartsız itaata giden yolları yasaklar : Gerçekten, emrî vekâleti kaldırarak; beyaz istifayı yasaklayarak; temsilcilik âdabından, bir borç taahhüdü almayı önleyerek; temsilciyi, ödeneğini partiye devredip, geçimini partiden bekleyen, andlaşma yapmaktan alakoyarak; ihraç edilenin, dilerse bir başka partiye girmesinin önlenmemesini sağlayarak, üyeyi, kayıtsız - şartsız parti hâkimiyeti altına düşmekten kurtarmak lâzımdır. Keza, merkezin, taşra organları üzerindeki vesayetini de düzenlemeği, gene bu batı siyasi partiler hayatı, öngörmemezlik edemez. Taşranın bütün kararlarını, merkezin veto etmesi yolunu kapamak, taşranın bütün adamlarını, keza, merkezin veto etmesini önlemek, disiplin vâkiasını rasyonalize etme ameliyelerinden bir başkasını teşkil eder.

Batı siyasi partiler hukukî sistematiği içinde yer alan bu hususlar açısından, mevcut tasarıya baktığımız zaman, onu, gene, teferuatlı bir düzenleme ameliyesine girmekten çekinmiş görürüz. Biz-

ce, bilhassa merkez organlarının, taşra organlarını kontrol sırasındaki münasebetlerini hem demokratik esaslara, hem de parti müessiriyeti elde etme esasına uyduracak bir araştırma yapılması pek iyi olurdu. Demokratik esaslara göre bu kontrol zayıf olmalı ve taşra teşkilâtı muhtariyeti temin edilmelidir. Fakat, müessiriyet elde etme açısından da, merkez organlarının yetki alanını tahkim etmek gerekir. Bu hususta bir muvazene bulma pek zordur. Fakat, bu nokta ihmal edilir de varılacak çözüm yolu siyasî hayatın tabii gelişmelerine bırakılırsa, müessir merkez organları ile hareket kabiliyeti artmış faal partiler yerine, merkez diktası kaim olmuş hürriyetsiz parti sistemi gelebilir.

Alt kademelerin genel politikanın imaline katılmaları usulünü açmak, daraltmak veya kapamak konusu da nazik bir konudur. Genel politikanın imalinde alt kademeleri ihmal eden bir davranış bir yandan, verimli bir katkıdan yoksun kalmak teşkil ederken, öte yandan da, merkez diktası teşkil eder. Fakat, bu politikanın imalinde — nasıl olsa kendi ağırlıklarını hissettirecek olan — alt kademelere, bu konuda, bir de hukukî yollar açmak, bu sefer de, parti politikasını insicam içinde tutma zorluğu ile; bu politikayı — bilhassa Türkiye’de — fazla muhafazacı taşra çevrelerinin nüfuzuna terketme tehlikesini de beraberinde getirebilir. İşte bu sebeplerle, tasarının, yukarıda sözü edilen araştırmaya girişmemesi, belki de iyi olmuştur, denebilir. Yalnız, bu «iyi olmuşluğu», «keşke hiç bir siyasî parti kanun tasarısı yapılmasa idi, daha iyi olurdu» diyen düşünceye kadar geliştirmiyoruz: Tamamiyle tanzimsiz bir siyasî parti hayatının, başı boşluktan gelen deformasyonlar içinde bulunması mukadderdir. Bu kaderden kurtulmak için, siyasî parti hayatını, Anayasanın öngördüğü — ve batı siyasî parti hayatında da örneği olan — prensiplere göre tanzimden başka yol yoktur.

Tasarının öngördüğü hukukî sistematizasyonun, seçim faaliyetleri yükünü âdil dağıtmaya da teşebbüs etmesini, bu yükü üzerine alacak unsurlardan olan adaylar, her halde beklerler.

Üyelerin kayıtsız - şartsız parti itaatına giden yollarını da kapayacak hükümlerin bulunması istenmeğe değerdi. Vâkıa, bugün, orada zikrettiğimiz beş halin de, artık, pek vârit olmadığı söylenebilir. Ama, ileride olmayacağını kimse söyleyemez. Binaenaleyh, parti hayatını düzenleyen bir tasarının, partili istiklâlini sağlayan bu hükümleri — ihtiyaten de olsa — ihtiva etmesi iyi olurdu.

III — Tasarının getirdiği hükümlerden bazılarının değerlendirilmesi :

Dikkat edilirse, görülür ki buraya kadar olan kısımda, önce, siyasî parti hayatı bir hukukî sistematizasyona kavuşturmak ister isek, batılı siyasî parti hayatından iktibas edebileceğimiz prensipleri araştırdık, sonra da, bizzat bizim Anayasamızın emirlerinden çıkacak prensipleri bulmağa uğraştık ve bu arada da, mevcut tasarının bazı hükümlerine baktık, bilhassa, hem batı siyasî parti açısından, hem de bizim Anayasamız açısından bahis konusu olabilecek prensiplere göre, tasarının hangi alanlara el atıp, hangi alanları boş bıraktığını işaret ettik.

Şimdi, bütün bu bilginin ışığı altında, tasarıya topluca baktığımız zaman, onun bazı hükümleri üzerinde bir değerlendirme yapma zorununu duyarız. Bu değerlendirmenin bir bölümü, belki de tâli sayılabilecek hükümler üzerinde olabilir. Fakat, bazı hükümler de var ki, bunların değerlendirilmesi tasarının ilmî ve siyasî değerini meydana koyma ameliyesi teşkil edecektir ki, tasarı, gelecek kuşakların gündemindeki yerini, bunlarla alacaktır.

Önce, tâli sayılabilecek bir kaç noktayı işaret edeyim :

1 — Tasarı, lise veya eşiti veya daha alt kademedeki öğrenim kurumlarında öğrenci olanları üyelikten mahrum ediyor. Bir kimse, siyasî rüşt yaşını idrakten sonra, öğrenci dahi olsa, üye olabilmelidir. Aksi, Anayasanın siyasî hakları kullanma hakkını daraltır. (Madde 8).

2 — Siyasî parti merkezindeki temsil veya denetleme yetkisine sahip makamlara seçilebilmek için aranan milletvekilliği seçilme yeterliği, — meselâ bunun yaş haddinin aranması — biraz muhafazacı ve statik bir hüküm gibi gözüküyor. (Madde 10).

3 — Tasarı, genel kongreden sonra, iki genel kongre arasında müzakere ve karar organı görevini göreceğ olan bir «merkez karar organı» empoze etmektedir. Bu husus, iyice etüd edilmeğe değer bir husustur. Tasarıda yer alan bu hüküm, C. H. P. tecrübesinin kanun yoluyla genelleştirilip, başka partilere de kabulünü öngörmektedir. Bu usul kabul edilecekse, o zaman, her hangi bir partinin merkez karar organı ile merkez yönetim organını aynileştirmesine imkân vermemelidir. Çünkü, merkez karar organı, adının ve kanundaki açıklamanın gösterdiği üzere, iki genel kongre arasında bir müzakere ve karar organıdır. Merkez yönetim organı ise, bir yö-

netme organıdır. Tasarının bu iki unsuru, önce birbirinden ayrı gömesi anlaşılır bir keyfiyettir : Müzakere ve karar ile yönetimi birbirinden ayırma da bir demokratik kuvvetler ayrımı esasının güdülmesi... Fakat şimdi, isteyen partiye, bu iki organı aynileştirme imkânını vermek, ilerde, merkez oligarşisine yol açacak bir kuvvet merkezünü teşkil edebilir ki, bu da, parti hayatını da demokratize etme prensibine sığmaz. (Madde 12).

4 — Genel başkan, merkez karar organınca da seçilebilmektedir. O zaman da ancak, kendisini seçen bu organa karşı sorumlu olacak ve genel kongreye karşı sorumu örtülmüş bulunacaktır. Bütün uzuvların, bir genel kongreye karşı sorumlu olması prensibi ihmal edilmemelidir. (Madde 15).

5 — İl kongresine, o il parlâmenterlerinin de tabî üye olmaları bertaraf edilmemelidir. (Madde 17).

6 — İl yönetim organın, merkez yönetim organınca isten el çektirilmesini iyi tanzim gerekir. Bu işten el çektirmeyi, tamamiyle tüzüğe bırakmamalıdır. İl yönetim organına, merkez yönetim organının işten el çektirmesi karşısında, bir teminat müessesesi göstermelidir : Merkez disiplin organına müracaatı gibi.. (Madde 18).

7 — Keza, aynı teminat, ilçe yönetim organının da, merkez yönetim organınca veya il yönetim organınca işten el çektirmesi halinde de göstermek lâzımdır : Kendi disiplin organına veya bir yukarı disiplin organına gitme hakkının tanınması gibi. (Madde 18).

8 — Bağışlarının tâdadını göstermeğe teşebbüs etmelidir. Madde 83).

9 — Partilerin, devlet şekli olan Cumhuriyet şeklini değiştirme amacı olamayacağı, hukukça kabil müdafaadır. Anayasamızın 9 uncu maddesi de, Cumhuriyet şeklini sabit kıldığına göre, partilerin, bunu değiştirme amacı güdemeyecekleri de açıktır. (Madde 98). İşte, bu noktadan başlayarak, madde 196 ya kadar, gelen yasaklar, kaynaklarını, Anayasadan ve onun preambülünden almaktadırlar. Bu itibarla, siyasî parti hayatını sistematize eden bir hukukî tanzim içinde yer almaları, hem kanun — Anayasa — hükmüdür; hem de, siyasî hayatta terbiye edici etkileri olacak bir durumdadır.

Esas sayılacak noktalara ve hükümlere gelince :

1 — Tasarının birinci maddesi, siyasî partileri târif etmektedir. Bu târife göre, siyasî partiyi tâyin ve teşhis eden siyasî unsurlar şunlardır :

I — Toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini etkilemek;

II — Bu etkilemenin, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahallî idareler seçimleri yoluyla olması;

III — Bu etkilemenin, partinin kabul etmiş olacağı belirli bir görüşler yolunda olması;

Tasarı, ikinci maddesinde de, siyasî parti niteliğindeki dernekleri tâyin ve teşhis edip, bunları, neticede siyasî parti olarak teşkilâtlanmağa ve eğer bunu yapamıyacaklarsa, dernek olarak da faaliyette bulunmamağa zorlamaktadır ki siyasî parti niteliğindeki dernekleri tâyin ve teşhis eden esas unsur da şundan ibarettir: Toplum ve devlet düzenini ve genel olarak kamu faaliyetlerini etkilemek...

Görülüyor ki, ikinci maddeye göre, toplum ve devlet düzenini ve genel olarak kamu faaliyetlerini etkileme niteliğinde bulunan bir dernek, birinci maddeye göre, artık, bir dernek değildir, bir siyasî partidir. O halde, siyasî parti olarak teşkilâtlanmalıdır. Bunu yapamazsa, dernek olarak da mevcut olamayacaktır.

Bu hükümler, «sosyalist kültür derneği» gibi toplum ve devlet düzeni ve genel olarak kamu faaliyetleri üzerinde görüşler benimseyip, bunların yapılması için çalışacak dernekleri, siyasî parti hüviyetinde tesbit etmek; bu dernekler, siyasî parti olarak teşkilâtlanamayacakları için neticede dernek olarak da faaliyetten alakonulmak için formüle edilmiştir.

Bu suretle de, bu hükümler, önce, siyasî kültürün bu gibi dernekler kanalı ile yayılması işine bir taassup teşkil etmiştir; sonra da, siyasî parti kadranını tâyin, tesbit ve teşhiste bilim dışlığına düşme teşkil etmiştir. Söz konusu taassubun üzerinde, geriliğinde fazla ısrar etmiyeceğiz. Sadece bu noktada gördüğümüz bir tezadı belirteceğiz: Anayasa sistemimize göre, kamu işleri hakkında görüşünü belirtmek hakkı, Türk vatandaşına tanınır da onlardan kurulu derneklere neden tanınmaz? Ayrıca, siyasî hayatı etkileme imkânı ve hakkı da, sadece siyasî partilere tanınmaz. Siyasî hayat, partiler dışında etkileyen bir çok kuvvet akımları, sosyal akımlar ve bu kuvvet ve sosyal akımların, içinde belirledikleri, kanalize oldukları müesseseler vardır. Tasarımın birinci ve ikinci maddelerindeki unsurlara göre, bunları da siyasî parti saymak mevkiine düşülecektir ki, bunu da kabule imkân olamayacaktır.

Birinci ve ikinci maddelerdeki, siyasî partiyi tâyin, tesbit ve teşhis etmek üzere ileri sürülen târifin bilim dışlığına gelince : Bu da pek açıktır. Siyasî partiyi tâyin, teşhis ve tesbit eden unsur, onun, «siyasî hayatı, siyasî iktidarı, kısmen veya tamamen elde etme amacı güden bir kuruluş olmasıdır. Gerçekten, bir siyasî parti, doktrini, üzüğü, programı ve faaliyeti ile, siyasî hayatı, siyasî iktidarı kısmen veya tamamen elde etmeğe veya elde muhafaza etmeğe yönelmiş bir guruptan ibarettir. Bu sebeple, «siyasî hayatı, siyasî iktidarı kısmen veya tamamen elde etme veya elde muhafaza etme» unsurunu ihtiva etmeyen bir siyasî parti târifi, siyasî partinin temel unsurunu ihmal eden bilim dışı bir tavsif olur. Böyle bir duruma düşmek istemiyor isek ve siyasî kültürü yayıcı dernekleri önleme taassubuna da kapılmamak istiyor isek, birinci maddenin birinci fıkrasını ve ikinci maddenin tümünü tasarıdan çıkarmamız lâzımdır. Yahut, hiç olmazsa, birinci maddenin birinci fıkrasındaki târife, «siyasî hayat ve siyasî iktidarı kısmen veya tamamen elde etme» unsurunu da eklemelidir. Bu yapılırsa ve ikinci madde de, gene bu unsur açısından kaleme alınır, o zaman, toplum ve devlet düzenini ve genel olarak kamu faaliyetlerini, «iktidarı elde etme» amacı olmadan, etkileyen siyasî kültür kuruluşları, siyasî parti olarak teşhis edilmekten kurtulurlar ve toplum için pek yararlı olan yetiştirme, etkileme görevlerine devam edebilirler. Bunun için, birinci maddeye, bu unsurun eklenmesi ile, şu şekli — veya buna benzer bir şekil — vermek gerekir : [Siyasî partiler, toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahallî idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde «etkileyerek siyasî hayatı ve iktidarı kısmen veya tamamen elde etme yolunda» sürekli çalışma amacı güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır] maddede de, a bendini kaldırmak, onun yerine «a — Siyasî hayatı ve iktidarı kısmen veya tamamen elde etmek» kaydını koymak gerekir. En iyisi, ikinci maddeyi tüm çıkarmak daha uygun olur.

2 — Tasarı, artık, partilerin ocak - bucak teşkilâtını kaldırmayı yerleştirmektedir. (Madde 5). Ocak - bucak teşkilâtı, bir açıdan bakılınca, Türk siyasî geleneğine girmişti. Şimdi oradan çıkarılıyor. Bizzat siyasetçilerimizin, bu çıkarmadan ne gibi bir siyasî ve sosyal fayda doğacağını ilmi şekilde tesbit etmeleri temenni olunurdu. —

3 — Tasarı, her ildeki milletvekili adaylarını, o seçim çevresindeki parti seçmen kütüğüne yazılı üyelerin katılacağı bir «ön seçim» ile tesbit ettirmektedir. (Madde 37).

Bu, yepyeni bir hükümdür. Bizim de gösterdiğimiz seçim faaliyetlerinin düzenlenmesi ve parti faaliyetlerini demokratize etme prensiplerimize uygundur. Vâkıa, bu sistemin aleyhinde bir edebiyat da yapılmamış değildir. Fakat, ne olursa olsun, bu sistem, aday tesbiti ameliyesindeki temeli yayararak, neticede, seçime, daha fazla objektüvite ve temsil değeri getirmektedir, seçim ağalarının nüfuzunu azaltmaktadır.

4 — Tasarı, parti merkezlerine bir kontenjan ayırmaktadır : Adayların % 5-15 ini merkez gösterecektir. Merkez de, bunu gösterecek organ da, merkez karar organı her ilden gelecek bir temsilci-den kurulu olacaktır. Bu merkez yoklama kurulunun tesbit edeceği adayların hangi il listesine gireceğinin tesbiti de tüzüğe veya genel kongreye bırakılmıştır. Bütün bunlar iyidir. Fakat, bu merkez adaylarının, girecekleri listedeki sıralarının tesbitini de merkez yoklama kuruluna değil, gene tüzüğe bırakmak, belki daha objektif bir esas olur ve dedikoduları önlerdi.